

Ako bi komu sve ovo stvaralo teškoće u snalaženju, može ići za tim da dozna kakav je naglasak koje riječi, a za drugo i ne mora baš puno mariti.

Unatoč pokušaju hrvatskih vukovaca da se hrvatskom književnom jeziku nametne jedan prozodijski sustav normiranjem izvana, organsko je zapadnonovoštokavsko naglašavanje posredstvom autonomne književnojezične prozodijske svijesti uobličilo hrvatsku uporabnu normu. Uspjelo je to normiranjem iznutra unatoč neusporedivo povoljnijim mogućnostima normiranja odozgo - povijesne okolnosti i visoki ugled plejade: Karadžić-Daničić-Maretić. To pokazuje snagu imanentnog jezičnog razvoja i nemoć voluntarizama.

Zato je razumno podjednako čuvati sve što je u polju zajedničkog novoštokavskog naglasnog preklapanja i sve što kao posebnost, ukorijenjena u povijesni razvoj i biće naroda, označava stvarnu fizionomiju hrvatskoga književnog jezika.

Sažetak

Stjepan Vukušić, Pedagoški fakultet, Pula

UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 15. ožujka 1989, prihvaćen za tiskak 30. ožujka 1989.

Le règlement accentuel

L'auteur discute les problèmes de la codification de la norme usuelle, qui est établie dans la langue croate littéraire à base de l'accentuation nouvelle štokavienne occidentale.

POSEBNOSTI KORPUSA U AKCENTOLOGIJU

Marija Grasselli-Vukušić

U posljednje se vrijeme u nas poprilično toga uradilo na izdavanju temeljnih normativno-jezičnih priručnika, na primjer gramatika, i tako je izišlo nekoliko značajnih knjiga, pisanih na osnovi najsvremenijih jezikoslovnih spoznaja. Pa ipak se mora kazati da na tom području još uvijek u velikoj mjeri zaostajemo za naprednim svijetom, pogotovo što se tiče raspolaganja raznovrsnim rječnicima suvremenog hrvatskog književnog jezika. Zato je od posebnog značenja svaka inicijativa, a naročito svaki ozbiljan rad koji teži za tim da se izrade prijeko potrebni normativno-jezični priručnici, ako i ne više istovrsnih, a ono barem jedan u svojoj vrsti jer svaki temeljni normativno-jezični priručnik pridonosi daljnjem ukupnom proučavanju jezika.

U Pedagoškom fakultetu u Puli u toku je rad na projektu u okviru kojeg se izrađuje akcentološki priručnik suvremenog hrvatskog književnog jezika, i taj je projekt dio tzv. fundamentalnih istraživanja u SRH. Cilj je akcentološkog priručnika da na temelju potpunih istraživanja pokaže naglasnu stvarnost uporabne norme suvremenog hrvatskog književnog jezika koja se, kao što su to već pokazala istraživanja i radovi pojedinih istraživača¹, zasniva na zapadnonovoštokavskom naglašavanju i jednim je dijelom drukčija od one dosada kodificirane.

¹ V. prethodni članak.

Čim se pristupilo radu na ovom jezičnom zadatku, ubrzo se vidjelo da će on biti skopčan s više poteškoća nego što se to mislilo u prvi mah. Tako je jedna od dosta velikih zadaća na putu do cilja i ona u vezi s korpusom. Danas je uglavnom jasno da je bez korpusa nezamisliv ijedan lingvistički rad, pogotovu pak ne rad na sastavljanju akcentološkoga priručnika, pa to vjerojatno nije potrebno posebno obrazlagati. Dakle, korpus kao konačni skup sabranih primjera u kojima će se na osnovi određenih pretpostavki pronalaziti propis, valja skupiti jer je on tako reći preduvjet svakog daljnjeg posla. U vezi s pribavljanjem korpusa i u vezi s njegovom obradom treba obaviti sljedeće:

- skupiti korpus, tj. odsječke;²
- dovesti cijeli korpus, tj. sve odsječke redom u govorne lance;
- naglasno odrediti sve primjere korpusa:
  - najprije naglasno odrediti sve nadodsječke na razini organskog idioma, tj. zapadnog dijalekta kao najuže osnovice naglašavanja;
  - zatim naglasno utvrditi sve nadodsječke na razini književnog jezika,
- srediti dobivene nadodsječke na razini književnog jezika;
- presrediti korpus za prilog priručniku;
- paralelno razmotriti i uključiti mogućnost strojne pomoći u pojedinim fazama rada.

Kako skupiti korpus, tj. odsječke? Tu je velika poteškoća u tome što ne postoje rječnici suvremenoga hrvatskog književnog jezika, prije svega što nema čestotnika koji bi u ovom poslu bio od prvorazredne pomoći. Mora se s toga osloniti na ono što jest tu, tj. na raspoložive gramatike i akcentološke izvore. Valja se odlučiti i za opseg. Ne može se naime uzeti cijeli leksik jer bi to značilo akcentuiranje svekolikog rječničkoga blaga, a to u ovom času ne dolazi u obzir. Osim toga bi na taj način nastalo isuviše svezaka. Druga bi pak krajnost bila da se oprimjeri samo nova tipologija. Dakako, neprihvatljivo je i jedno i drugo, pa će se uzeti stanoviti broj najfrekventnijih primjera. U prvom se fazi rada, naravno, ispisuju samo leksičke jedinice, tj. odsječci bez nadodsječnih elemenata jer je, kao što je već naglašeno, u raspoloživim gramatikama i akcentološkim izvorima znatnim dijelom kodificiran naglasak koji se razlikuje od onog što živi u stvarnoj upotrebnoj naglasnoj normi. Naglasak se stvarne uporabne naglasne norme, dijelom već i nepotpuno kodificirane, ovdje upravo i istražuje, sređuje i stvara se na njegovoj osnovi nova tipološka klasifikacija.

Da bi se u prikupljanju nadodsječaka dobili što vjerodostojniji podaci, na idućem se koraku sav korpus odsječaka dovodi najprije u širi kontekst razgovorne prakse, tj. svaki se odsječak smještava u vjerojatnu i »prirodnu« okolinu.

Tako pripremljen korpus odsječaka ulazi u sljedeću fazu obradbe, tj. podvrgava se naglasnoj provjeri »na terenu«.

Najprije se pronalazi određen broj informanata. To su govoritelji kojima je startni (i jedini) jezik zapadni novoštokavski idiom, koji su što manje školovani i koji su što manje, po mogućnosti ništa, izbivali iz mjesta rođenja i koji su uz to u prikladnoj psiho-fizičkoj kondiciji. Informant čita predložak, a istraživač paralelno ispisuje nadodsječne elemente, naravno samo na predmetne odsječke, a ne i na dijelove šireg konteksta u kojem se oni nalaze.

Rezultat ove veoma opsežne i teške faze rada jest korpus odsječaka i nadodsječaka na razini organskog idioma i taj korpus valja na sljedećem koraku ispitati na razini književnog jezika.

² Ovdje je *odsječak* riječ bez naglaska, a *nadodsječak* sâm naglasak.

U tu se svrhu pronalazi određeni broj novih, drugih informanata, i to takvih kojima je startni i književni jezik zapadni novoštokavski idiom. Njihove oznake trebaju biti upravo suprotne onima u informanata na razini organskog idioma. Trebaju, dakle, biti što školovaniji; a poželjno je i da su izbivali iz mjesta svog rođenja kako bi se utvrdilo koliko te pojavnosti utječu na napuštanje ili nenapuštanje startnojezičnog naglasaka. Provjera se s tim informantima obavlja dvojako:

Ako informant sam umije zabilježiti naglaske jer ih je svjestan i razlikuje njihove znakove, onda on to čini sam na predložku koji mu se u tu svrhu dostavlja. To je, međutim, posve rijedak slučaj. Ako pak informant nije u mogućnosti da naglaske zabilježi sam, a to je tako reći uvijek, onda istraživač u izravnom dodiru s njim obavlja taj posao. Informant čita predložak, a istraživač na drugi predložak, dakako istovrsni, unosi nadodsječke po izgovoru informanta.

Nakon ove faze rada raspolaže se zapravo s dva korpusa odsječaka i nadodsječaka: onim na razini organskog idioma i onim na razini književnog jezika - bez obzira na mjeru preklapanja.

Kao što se vidi, za sve ove faze rada na korpusu potreban je strpljiv i težak rad na skupljanju, sređivanju, pripremanju popisa, a nužan je i iscrpljujući posao s informantima na obje razine. Popise za rad s informantima uvijek valja pripremiti u onoliko primjeraka koliko ima informanata pomnoženo s dva : jedan primjerak za informanta, drugi za istraživača. Potrebne su, dakle, osim toga i velike pripreme za svaku fazu rada na korpusu, a taj rad nije tek tehničke prirode, kao što se može činiti i kao što neki katkada krivo misle. Istraživač u radu na korpusu mora biti naoružan ne samo velikim strpljenjem, ustrajnošću, energijom nego prije svega - znanjem.

Dobivena se dva korpusa u sljedećoj radnoj fazi uspoređuju i iz usporedbe i na osnovi pretpostavke kojom se njoj i prilazi, provjerava propis, tj. u kojoj se mjeri i kako on ostvaruje. Dolazi se tako do konstanti, vidljiva su zadržavanja startnojezičnog naglasaka i uočljiva njegova eventualna napuštanja. Na taj način provjeren i dokazan propis jest de facto iz geneze utvrđen sustav, temeljen na živim podacima, na najrelevantnijim naglasnim pojavnostima, tj. na onom kako ljudi doista naglašavaju, pa će kao takav biti i relevantnim činiocem pri normiranju.

U radnoj fazi koja slijedi nakon toga dva se spomenuta korpusa ponovno svode na jedan jedinstven, ali presređen korpus odsječaka i nadodsječaka. Pri tom poslu otpada sve što je izrazito lokalno, a utvrđuje ono što je sustavno za zapadno novoštokavsko naglašavanje i što je prihvatljivo za autonomnu književnojezičnu svijest. Tek to je namijenjeno čitaocu akcentološkoga priručnika.

Uza sve spomenuto valja paralelno razmotriti i primjenu strojne pomoći pri obradbi korpusa i uključiti je prema mogućnosti. Pokazalo se, međutim, da je ta pomoć pri skupljanju i obradbi korpusa u naglasne svrhe, nažalost, prilično neznatna. Ovdje se, naime, stroj može uključiti kao pomoć istraživaču istom u posljednjoj fazi rada. To i opet u određenoj mjeri potvrđuje činjenicu da je rad na korpusu prije svega lingvistika, a tek dijelom tehnika.

Sve izneseno dokazuje i potvrđuje da je rad na korpusu, a i sam korpus kao svojevrsni organizam u naglasne svrhe ove prirode posve specifičan. Njega nije dovoljno skupiti i u njemu uz pretpostavke tražiti određeni sustav, već on ima, kao što se vidi, višestruku funkciju i podliježe nekim transformacijama, drugim riječima : ovakav korpus u normativnoakcentološke svrhe zahtijeva više napornijeg lingvističkoga rada u svim radnim fazama, zahtijeva krajnju preciznost u svim stupnjevima obradbe i u dva se navrata suočuje s informantima na različitim jezičnim razinama.

Rezultatima dobivenim na osnovi takva rada s informantima pridružuju se i provjereni i sređeni podaci iz objavljenih akcentoloških radova. I tek sve to zajedno omogućuje da se utvrdi novi obzor normativne akcentologije.

Sažetak

Marija Grasselli-Vukušić, Studij turizma, Pula

UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 5. siječnja 1989., prihvaćen za tisk 15. travnja 1989.

Special Features of the Corpus for Research in Accentology

In this article the autor explains the special characteristics of working with a corpus intended for the study of accents in the Croatian language.

O JAGLACU I JAGORČEVINI U JEZIČNIM RAZLIKAMA

Stjepan Babić

O razlikama između srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika mnogo se priča, ali se malo ili nimalo ne radi da se one upoznaju. Još je 1968. M. Ivić postavila odlučan zahtjev u tom pogledu:

»Svima je poznato: književni srpskohrvatski jezik ima dve varijante – istočnu i zapadnu. Razlike među ovim dvema varijantama su male, nevažne za strukturu jezika. Ovo naročito upada u oči kad znamo kakva je inače situacija u književnom jeziku nekih drugih naroda (npr. Francuza ili Nemaca). Pa ipak, ma koliko bile od sporednog značaja, ovakve bi razlike trebalo uvek pažljivo registrovati u našim gramatikama. Moramo se čuvati opasnosti jednostranog osvetljavanja jezičke realnosti. Veran naučni opis savremenog književnog jezika obavezno zahteva budnost u ovom pravcu. Naša odgovornost tu, uostalom, i nije samo naučnog karaktera. Neosvetljavanjem problema, za koji svi znaju da postoji, stvara se nepotrebno pogrešan utisak o realnim činjenicama – laicima se čini da su razlike veće nego što zaista jesu i da se istina iz 'drugih razloga' prećutkuje. Tačna obavještenost javnosti u ovom pogledu bila bi na ovom polju najveći doprinos bratstvu naših naroda, a za nauku bi svako istraživanje u ovom pravcu dalo u mnogom pogledu dragocene podatke«.¹

¹ Današnji aspekti proučavanja srpskohrvatskog književnog jezika, Zbornik za filologiju i lingvistiku, knj. IV-V, Novi Sad, 1961-62, STR: 114/5. Navedeno i u Jeziku, XV, 10.